

IX.

Натура Семена Жука була не з тих мізерних натур, котрі, взносячись духом дуже високо від удачі, ще низше падають від першої неудачі. Такі натури один мій знаємий зове голодухами. Сі натури не звертають уваги на те, що доля однаково строга и до молодого й до старого, однаково стягує кожного, мов супонить; однаково важкою й грубою рукою веде по дорозі життя и молодця и діда; тільки що ми самі неоднаково примічаємо ту одинакову строгість людської долі. Замолоду, коли чоловіка интересує трохи що не всяка нікчемниця, коли чоловік, шукаючи істини й добра, щиро обманує сам себе, тоді молода енергія проганяє од нас деякий мрачний погляд и ми не силкуємось придивляться и зрозуміть одинаковість долиної строгости и мізкуємо, що доля одного гнітить, давить, душить; другого цілує, милує й гладить по голові. Через те пропадає у нас и енергія и сміливість боротися з долею: боротися до остатку, як бореться з вітром могучий дуб, покіль або вітер не стомиться й затихне, або виверне з корінем дуба...

Жука не образило навіть те, що він не попав в гласні: ёго брала досада тільки на те, що в управу вибрали Хмару.

„Будемо ждати ще три роки,” сказав Жук и знов вдався до свого звичайного життя. А жите у ёго йшло рівно. Цілий день він вештався по хазяйству, до всёго придивлявся. Довгими осінними и зимовими вечерами він читав або розмовляв з сестрами, особливо любив він вести розмову з Соною. Прочитає Семен, або Соня яку-будь нову книжку (а в книжках недостаті у їх не було) — и йде один до другого, щоб швидче поділитися вчитаною новиною, порадиться, разом посудить, помислить, поспорить. День за день Соня становилась більш и більш потрібною для розмови, для поради Семену, и сама Соня так привикла до бесід з Семеном, що того дня, у який гості або що инче перебивали їй бесіду з Семеном, вона чувствовала, що наче не допила або не доїла, наче чогось їй не стає такого, без чого вона невдовольнена.

Воєнні гості ходили до Жучихи спершу дуже часто, трохи не що дня. Соні и Семенови се так не вподобалось, що вони просили матір приймать гостей раз тільки в тиждень, в неділю.

— „Се якось не яково буде,” говорила стара. „Як же таки так: прийдуть люде, а ми їх не приймемо, — скажемо: „тепер не до вас, приходіть в неділю!” Не можна, діти, так! люде сміяти муться з нас.”

Соня и Семен стали спершу уговорювать матір, що тут не буде ні якої обиди ні для кого, що так водиться всюди у тих, котрі не люблять дзвонить язиками та пересипать з пустого в порожне; далі бачучи, що Жучиха не пристає на їх річ, перестали вговорювать и стали на тому, що вони не будуть завжді виходити до воєнних гостей, а сидіти муть собі у осібній хаті. Але й се старій не сподобалось, и хоч вона й не суперечила дітям, одначе покрутила головою.

Частійше всіх заходив до Жучихи Оскерко и все лестився до Соні. Соня в душі не поважала и не долюбляла Оскерка, одначеж все показувала вид, що приязно витає ёго, и віжливо, хоча и холодно, розмовляла з ним. Оскерко не запримічав, або може и не хотів запримічати Соніної холодности и більш и більш лестився до неї. Семенови з першого ж дня не сподобався Оскерко, як чим довш, тим більш він не долюблював сёго — як він говорив — „гутаперчевого Литвина.”

Одної неділі зібрались у Жучихи усі воєнні і Віренко з дружиною. Соня сіла грати на рояли якусь сонату Бетговена, а Оскерко присівся до неї перевертати ноти. Игра виходила якась м'яка, задушевна; звуки так якось попадали в саме серце й збирались там, щоб потім вибухнути цілою течією чувства. Семен спершу стояв и слухав музику, потім сів собі в куточку, пооддався усіх, підперся рукою, встроїв очі на Соню и так замислився, наче втопився в хвилях тих високих звуків, котрі вилітали з-під пучок Соні. Соната кінчалась бурним, гучним fortissime. В останній раз пучки вдарили по клавішам, Семен скочив з свого місця, підбіг до Соні, обняв її за шию и, поціловавши кріпко в чоло, промовив: „З душі тобі дякую.”

Оскерко й собі протяг руку до Соніної руки в ознаку своєї подяки. Семенови здалось, що Оскерко стиснув руку Соні. Він глянув на Оскерка и знов мов кров ударила йому в голову: він швидче пішов у другу хату. Не то ненависть, не то ревність почувствовав Жук в серці и увесь останній час вечера ходив якийсь сумний и дивився на Оскерка, наче на свого ворога.

„Що тобі за охота,” говорив другого дня Жук Соні, „слухать залицяне отого гугаперчевого Литвина.”

Соня з дивовижною глянула на Семена.

„Мене вчора велика досада взяла,” говорив Жук далі, „як ти не заборонила йому стиснуть твою руку... я бачив.”

Соня всміхнулася и сказала: „чи не мислиш ти, що я люблю Оскерку?”

„С'єго я не знаю!.. може й любиш... хто вас розбере...”

— „Сеню! Сеню!” одповіла Соня таким голосом, в котрому чути було и жаль и докір. „Не сором тобі так думати! чи вже ж би я тобі не сказала, коли-б справді кохала Оскерку!”

Семен встроїв в Соню свої чорні очі и так пронизував її своїм поглядом, так пильно дивився на неї, наче судя дивиться да провинника, котрий не тільки не признається, а одно твердить: „знать — нічого не знаю.”

— „Я мислила, Сеню, що ти лучше мене знаєш... Чи вже ж може тобі не прийшло на думку, що таких, як Оскерко, я не можу любити?!.. Ні!.. не полюблю я чоловіка, котрий стоїть низше мене, на котрого мені треба дивиться з гори...”

Жук наче трохи заспокоївся, хоча йому й самому чудно стало, як навернулось до його питане: „й яке мені діло — кого вона любить?” Одначе не на довго він заспокоївся. Трохи-по-троху очевидніш становилась з ним якась переміна: став він сам замикається в хаті ніби для того, щоб ніхто не перебивав йому читати хемію — а перше с'єго не було!... Сяде він біля столу, розкриє книжку, підопреться обома руками, вліпить очі в книжку, хоче читати, але очі не бачать книжки: думки якісь чудні лізуть в голову. Сидить він так собі довгенко, закриє книжку, встане, вийде в салю и мовчки ходить... довго ходить...

Серце матери єсть первий віщун: воно зараз почує, коли в дитини що-небудь незвичайне скоїлось. Жучиха зараз запримітила, що її син „чогось скучає”.

— „Що се ти, сину, не пойдеш до Віренка?” говорила Жучиха Семенови.

„Не хочеться, матусю... нехай... завтра поїду!..”

— „Поїдь синку; а то засидівся дома... Тобі, мабуть, скучно... якийсь ти не веселий...”

„Ні, матусю! то вам так здається, а мені весело, як и за-всїгда.”

Жучиха тихенько повела головою; а Семен попросив Соню заграє ту Бетговену сонату, котру вона грала того вечора, як Оскерко перевертав її ноти. Соня не одмовила й заграла. Жук знов так як и тогді дивився на Соню й так як й тогді поціловав її в подяку...

И на сей раз Жук, цілюючи Соню, почувствовав, що кров підходить в голову! в висках у ёго застукало, наче молотком, а в серці почулось ёму чувство — не злоби й ревности, як в перший раз, але якесь м'яке, тихе, ніжне, спокійне чувство...

Минали дні. Жук становився все смутнійш и все більш и більш слідив за Сонею. Прийде Оскерко — Семен з Соні и очей не спустить, так и ходить слідом за нею, насторожить, мов заяць, уши, силкуючись піймать кожне слово и Оскерка и Соні. Розійдуться — Семена візьме сором від того, що він слідить за сестрою.

„Та що ж отсе діється зо мною! Господи! сам себе не розберу... чи не зсунувся я з глузду!.. Чого отсе я за нею сліджу... яке мені діло!... аж я своїм висліджуванем заподіваю и собі и їй велику наругу...” думав Жук.

Трудний час наступив для Семена: кожен раз, як приходив Оскерко, Жука кидало в пропасницю... Нема Оскерка — Жук вірить, що Соня ёму правду сказала, що вона не любить Оскерка, й не може ёго любити... Появиться Оскерко, заговорить з Сонею — для всіх очевидно, що Соня витає ёго тільки віжливо, як и кожного гостя, одному Семенови здається щось инче.. Залізе зараз до ёго в душу сумліне и мов якийсь голос невидимий шепче ёму, що Соня не сказала ёму правди, що Соня кохає Оскерку...

Соня не могла не запримітити, що брат слідить за нею, що він ніколи не покидає її на самоті з Оскеркою. И не досада брала її на Семена, але їй становилось якось принятно: хоча вона й не могла зрозуміть, чого для неї принятно висліжуванє Семена.

Наступив великий піст; на дворі запахло весною, сніг починав розтавять. На первім тижни, по заведеному звичаю, Жучиха з усією семєю говіла. Вернувшись у вечері од сповіди, Жучиха лягла раніше від звичайного спать; Семен сидів з сестрами. Розмова йшла про Джурю, бо не за довго до того прийшов від ёго лист. Рися впала в смуток и пішла до себе в кімнату, Соня и Семен остались у двох и вели розмову: чи буде Рися щаслива за Джуром... Зозуля на годиннику прокукувала десять раз. Соня встала, щоб ити спать.

„Тривай ще трохи Соню! посидь!.. Мені щось дуже скучно на душі,” сказав Семен.

Соня сіла й одповіла: „ну, добре, посижу, тільки з умовою: щоб ти сказав мені по правді те, про що я питаю...”

„А хйба я коли брехав тобі?” спитав її Жук.

— „Ні, сєго не було... та так... якось... знаєш...”

„Ну, кажи: — що?”

Соня підійшла ближше до Семена, стала перед ним, положила свої руки до ёго на плечи и сказала:

— „Ну, гледи ж Сеню! говори правду; кажи: від чого ти такий скучний?”

„Хто?.. я?.. я, здається... та з чого се ти взяла?..”

— „От — бач! бач!.. вже й починаєш викручуваться... й не хочеш прямо сказать!.. от — се вже не гарно.”

Семен замислився; він не ждав, щоб Соня дала ёму таке питанє, и не знав, що їй одповідать.. Брехать не хотілось, а правдивої причини свого сумованя він и сам мабуть собі не вияснив.

— „Так що ж?” допитувалась Соня, „скажеш, чи ні?”

„Що ж казать тобі?.. я й сам не знаю, що зо мною... здається, я й не скучаю... а так щось... таке иногді найде на мене, що й не второпаю, що діється зо мною... часом приходить думка, чи здоровий у мене мозок...”

— „Я вірю тобі... може ти й не знаєш причини; бо може чи й шукав її. Хочеш, я тобі поможу: давай шукать разом причину твого смутку...”

Жук всміхнувся и сказав: „Гм!.. давай, коли не хочеш ще спать.”

— „Тебе ніхто нічим не образив?” спитала Соня.

„Ні, ніхто.”

— „А Оскерко?... За що ти на ёго сердишся, за що ненавидиш ёго?” и Соня скинула на Семена довгий допитливий погляд.

Семен почервонів, у висках у ёго застукали жили... Одначе він послідував усміхнуться и одповів:

„Оскерко!.. що ти!.. чим би він образив мене?”

— „За що ж ти ёго ненавидиш?”

„За те, що він тебе кохає...” одповів Жук и обвів своїми руками кругом Соніної шиї.

Соню кинуло в жар... вона почувствовала, що руки Семена горячі наче огонь: нагнулась до ёго чола, приложила губи — од чола несло жаром... Обоє мовчали...

— „Пора спать!” проговорила швидким нерівним голосом Соня, поцілівала ще раз Семена и не пішла, а побігла в свою кімнату.

Рися вже спала. Соня не роздягалась, а впала на коліна перед образом Пречистої и горяче молилась! губи її не розкривались, видно було, що вона молилась без слов... Матове лице її, освічене матово-блідим світлом лампадки, здавалось на той час чимсь не земним; дивлячись з боку, можно було сказать, що то сама правда, сама чистота и невинність моляться перед образом Пречистої!... О, гарна, дуже гарна була в ту хвилину Соня! здавалось, що округ неї стоїть якийсь ореол божественности, котрий боронить, щоб ніхто смертний не підійшов до Соні, не перебив її високої чистої и святої молитви... бо й справді в той час уся Соня ввійшла в молитву, в оглядане Бога... вона уся тогді була молитва!...

Довго так стояла Соня, потім тихенько підвелась, глянула округ себе, ще раз звела очи на образ и в пів голоса промовила: „Господи! одверни ёго від мене, а мене від ёго!”